

Pietermannen: beruchte gifvissen

Rykel de Bruyne en Adriaan Gmelig Meyling

Vragen beantwoorden we veelal in de rubriek 'Vragen en antwoorden in het zonnetje gezet'. Maar soms is er wat meer ruimte nodig. In dit geval de vraag "Nemen pietermannen toe en wat moet je doen na een steek?"

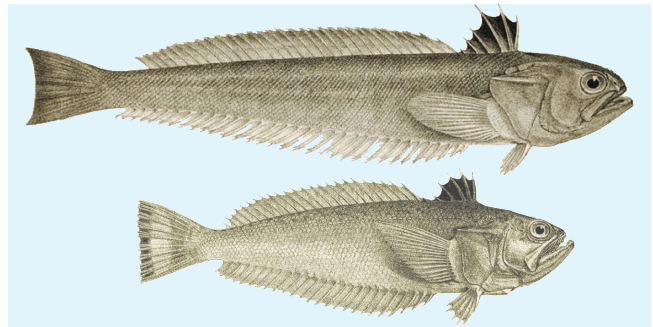
Pietermannen (niet die van Sinterklaas) hebben gifstekels. Een steek is zelden dodelijk maar kan extreem pijnlijk zijn. Alleen de Kleine pieterman leeft vrij algemeen langs onze kust, maar ook de Grote kun je, bijvoorbeeld als visser, tegenkomen. De Kleine pieterman leeft deels ingegraven in de zandbodem. Als je daarop trapt ben je de sigaar. De vis injecteert dan via de rugvin gif. Maar ook bij aangespoelde of met hengel of kornet gevangen pietermannen geldt: raak nooit de stekels aan en blijf ook uit de buurt van de kop; daar zit namelijk op de beide kieuwdeksels óók een gifstekel.

Symptomen

Rond de plek waar het gif het lichaam binnendringt, ontstaat een intense, misselijkmakende pijn en een zwelling. Deze pijn kan 20-50 minuten aanhouden (soms veel langer). Er moet snel actie worden ondernomen anders kunnen de symptomen lang aanhouden en verergeren met o.a. hevige hoofdpijn, duizeligheid, braken, hartkloppingen, koorts.

Behandeling

Was ter plaatse de wond uit met (zee-)water, om gif en achtergebleven weefsel te verwijderen. Gif van pietermannen is thermolabiel; het kan door warmte worden afgebroken. Om het te neutraliseren moet je de aangetaste zone zo snel mogelijk blootstellen aan een warmtebron, gedurende minstens 15 minuten. Dompel de wond onder in zo heet mogelijk, door het slachtoffer nog net te verdragen water van maximaal 45 graden. Richt desnoods warme lucht van een haardroger op de wond. De pijn zal dan verminderen. Hoe eerder je met warmtebehandeling begint, hoe groter het effect ervan. Check ook de status van de tetanus-vaccinatie. Om de symptomen te verlichten mag het slachtoffer een pijnstillertje nemen (2 paracetamol) en eventueel een anti-allergicum. Als na ca. twee uur de symptomen nog steeds hevig zijn of als de wond geïnfecteerd lijkt, is medisch advies noodzakelijk. Soms is ook antibiotica nodig. (NB: Het Antigifcentrum in Marseille gebruikt de 'thermische shock' techniek: afwisselend eerst 2 minuten een warmtebron, daarna een koudebron: ijsblokjes in een handdoek – nooit ijs direct op de huid aanbrengen!) en vice versa.

Boven: Grote pieterman *Trachinus draco*. 40 cm, leeft ver uit de kust (Rode Lijst: ernstig bedreigd). Onder: Kleine pieterman *Echiichthys vipera*. Ca. 15 cm, leeft tot vlak bij de kust (Uit: Francis, Day, 1829-1889. The fishes of Great Britain and Ireland.)

Verskil Grote en Kleine

Grote Pieterman: 25-35 cm (tot 40 cm). Lichaam langgerekt, vrij slank, matig bol. Bek schuin opwaarts gericht (minder schuin dan de Kleine). Op de snuit voor de ogen 2-3 korte stekels. Korte buikvin vóór de kwastvormige borstvin Tweede rugvin en anaalvin lang. Eerste rugvin klein, met 5-7 holle stekels die gif bevatten. Ook stekels met gif op de kieuwdeksels. Rug vaak met donkerbruine en groenblauwe vlekken, evenals de kop. Buik veel lichter. Flanken bruinegeel tot oranje met lichte en donkere vlekken en vaak groenblauwe schuine strepen. Eerste rugvin met donkere vlek, zelden of nooit geheel zwart. Borstvin vaak met blauwgroene strepen of vlekken. De staartvin bevat nauwelijks zwart pigment, wel vaak groenblauwe strepen. In dieper water verder van de kust, tot 150 m diepte.

Kleine pieterman: 12-15 (tot 18 cm). Lichaam langwerpig, plomp tot matig slank, zijdelings platgedrukt. Zeer schuin naar boven gerichte bek. Op de snuit voor de ogen geen stekeltjes. Korte buikvin vóór de borstvin. Tweede rugvin en anaalvin lang. Korte eerste rugvin met scherpe (giftige) stekels. Ook op de kieuwdeksels aan beide kanten een lange gifstekel. Rugzijde en kop goudgeel, buikzijde zilverwit. Eventuele zijstrepen niet groenblauw. Eerste rugvin geheel zwart, het einde van de gele staartvin heeft vaak een zwarte rand. Langs de kust vrij algemeen in zand, o.a. direct beneden de laagwaterlijn.

Samenvattend: De Grote is slanker en boller, kleuriger met groenblauwe vlekken en strepen. De eerste rugvin is nooit geheel zwart. De staart bevat nauwelijks of geen zwart pigment, wel vaak groenblauwe strepen. De Kleine is plomper, zijdelings platter, geelbruin met een zilveren buik en heeft geen stekels op de snuit. De rugvin met stekels is zwart. De staartvin is geel, het einde zwart gestreept.

Toegenomen

In 2019 rapporteerde het Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ) na 4 jaar onderzoek dat er vijf keer zoveel pietermannen aan de Belgische en Zeeuwse kust aanwezig waren als twintig jaar daarvoor het geval was. De opwarming van de Noordzee zou, aldus de onderzoekers, gunstig zijn voor de dieren. Voor ons betekent dat: draag waterschoenen bij het zwemmen. Voorkomen is beter dan genezen.

Links en midden: Kleine pieterman bij pier van IJmuiden (foto's: Frank Perk en Alie Postma). Rechts: Grote pieterman (Foto: Mick Otten).